

„Niepowodzenia szkolne uczniów i sposoby przeciwdziałania im”

Z niepowodzeniami szkolnymi mamy do czynienia, od początku istnienia szkoły. Mówiąc o niepowodzeniach szkolnych, będziemy mieli na myśli sytuacje, w których występują wyraźne rozbieżności między wymaganiami wychowawczymi i dydaktycznymi szkoły a zachowaniem uczniów oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami nauczania.

Niepowodzenia w nauce szkolnej mogą mieć charakter ukryty lub jawny.

Niepowodzenia ukryte występują wówczas, gdy nauczyciele nie dostrzegają braków w wiadomościach, umiejętnościach i nawykach uczniów, mimo że braki tego rodzaju istnieją.

Niepowodzenia te często prowadzą do niepowodzeń jawnych.

Z tym rodzajem niepowodzeń mamy do czynienia, gdy nauczyciel stwierdza określone braki w opanowanej przez ucznia wiedzy i w rezultacie ocenia wyniki jego pracy jako „niedostateczne”.

Punktem wyjścia słabych postępów w nauce, są niepowodzenia ukryte, tzn. drobne luki w wiadomościach, które nie dostrzeżone w porę powodują powstawanie niepowodzeń jawnych. Te z kolei mają najpierw charakter przejściowy, a następnie poprzez niepowodzenia względnie trwałe prowadzą do drugoroczności i odsiewu.

Niepowodzenia szkolne można podzielić na:

a) niepowodzenia wychowawcze

b) niepowodzenia dydaktyczne

} ukryte

} jawne

• przejściowe

• względnie trwałe

o drugoroczność

o odsiew

Przyczyny niepowodzeń w nauce szkolnej

Przyczyny niepowodzeń szkolnych są zazwyczaj niezwykle złożone i wielorakie.

Mogą one tkwić np. w postępowaniu uczniów, tzn. w jego motywach i przejawach, łącznie z rezultatami nauki szkolnej, a także w szerokim zakresie reakcji

uwarunkowanych bodźcami moralnymi, emocjonalnymi i umysłowymi. Przyczyny te mogą się także odnosić do czynników od ucznia niezależnych, np. od złych warunków materialnych oraz związanych z tym konsekwencji, długotrwałej choroby, niekorzystnej atmosfery wychowawczej panującej w rodzinie, niedociągnięć w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły.

Przyczyny niepowodzeń szkolnych dzielimy na:

- przyczyny społeczno-ekonomiczne,
- przyczyny biopsychiczne,
- przyczyny pedagogiczne.

Przyczyny społeczno-ekonomiczne to całokształt tych względnie trwałych warunków materialnych, społecznych i kulturalnych, które powodują niekorzystną sytuację życiową dzieci i młodzieży zarówno w środowisku rodzinnym, jak i pozaszkolnym. Przyczyny te dotyczą warunków życia dzieci i młodzieży w środowisku domowym, lokalnym i okolicznym. Duży wpływ mają zarobki rodziców lub opiekunów, poziom wykształcenia osób z którymi uczeń obcuje, warunki mieszkaniowe i higieniczne rodziny, udział ucznia w pracach domowych, panująca w rodzinie atmosfera kulturalna i wychowawcza.

Jednym z powodów aktualnie dużych rozmiarów jest praca zawodowa obojga rodziców. Wskutek tego nie dysponują oni odpowiednią ilością czasu niezbędnego dla zapewnienia dzieciom właściwej opieki wychowawczej i z konieczności tolerują często niepożądane kontakty z „ulicą”.

Ważną grupą przyczyn niepowodzeń szkolnych są także różne czynniki

biopsychiczne. Zaliczamy do tych przyczyn zarówno zadatki wrodzone, np. anatomiczną strukturę mózgu, jak i warunki sprzyjające jak i hamujące prawidłowy rozwój tych zadatków. Poziom inteligencji uczniów jest czynnikiem, od którego zależą w dużej mierze uzyskiwane przez nich oceny. Często bywa tak, że uczniowie bardzo zdolni, wykazujący wysoki iloraz inteligencji, uzyskują w szkole niskie oceny. W dużym stopniu inteligencja zależy od warunków życia ucznia. Zależność ta jest szczególnie wyraźna wówczas, gdy uczeń wzrasta w niekorzystnych warunkach środowiskowych, które z reguły powodują obniżenie jego sprawności umysłowej. Wśród czynników biopsychicznych, determinujących postępy uczniów w nauce, wpływ mają również temperament, cechy charakteru, zły stan zdrowia jak również zaburzenia procesów poznawczych.

Apatia i nerwica to nie tylko przyczyny trudności w nauce, ale w pewnych wypadkach

także ich efekty. Jedną z ważniejszych form zaburzenia procesów nerwowych u dzieci jest niestaość emocjonalna, a więc stan, w którym dziecko reaguje silnie na podniety oraz wykazuje nieopanowanie emocjonalne. Niestaość emocjonalna może mieć podłoże dziedziczne lub środowiskowe, jak również może być następstwem błędów wychowawczych szkoły.

Obraz przyczyn niepowodzeń szkolnych nie byłby pełny, gdyby w nim pominięto **uwarunkowania tkwiące w pracy dydaktyczno-wychowawczej**. Do najważniejszych należą treść, metody, organizacja i środki nauczania, kwalifikacje zawodowe nauczycieli oraz warunki pracy dydaktyczno-wychowawczej. Rozpatrując te przyczyny należy zwrócić uwagę, że znaczny wpływ na postępy uczniów wywierają czynniki pozapedagogiczne takie jak przeludnienie klas, niedostosowany do możliwości dziecka system wymagań i nieprawidłowy sposób ich realizacji.

Przyczyny niepowodzeń szkolnych tkwią w przeladowanych programach szkolnych oraz fakcie nieliczenia się z możliwościami indywidualnymi dzieci przy ich realizacji, a także mechanicznym egzekwowaniu wiadomości wyznaczonych programem.

Wśród czynników pedagogicznych na czoło wybija się osoba nauczyciela.

Osobowość i postawa nauczyciela wobec uczniów jest ważnym czynnikiem rozwoju dziecka oraz wydajności jego pracy szkolnej. Podawanie uczniom gotowej już rozdrobnionej wiedzy do zapamiętania, stereotypowość stosowanych metod pracy dydaktycznej stanowią podstawowe przyczyny dydaktycznych niepowodzeń szkolnych.

Grupa rówieśnicza i jej stosunek do danego ucznia może stać się przyczyną trudności w nauce wówczas, gdy powoduje utrwalenie zahamowań i kompleksów dziecka wytworzonych w wychowaniu rodzinnym. Gdy nowe środowisko, jakim jest klasa szkolna, nie daje uczniowi szansy na ich pozbycie się lub zmniejszenie, dziecko popada często w stan apatii.

Dydaktyczne środki przeciwdziałania niepowodzeniom szkolnym

Na usunięcie takich przyczyn niepowodzenia uczniów w nauce jak np. brak należytej opieki nad dzieckiem ze strony rozbitej rodziny, niekorzystne warunki materialne lub mieszkaniowe rodziców ucznia, jego zły stan zdrowia, nauczyciel ma zazwyczaj niewielki wpływ.

Z tego też względu jego możliwości działania w tych zakresach są z reguły ograniczone. Stosunkowo duże możliwości ma on natomiast w zakresie ograniczenia wpływu tych przyczyn niepowodzeń szkolnych, które tkwią w nim samym oraz w narzędziach jego pracy.

Dlatego też do podstawowych dydaktycznych środków zapobiegania i zwalczania niepowodzeń szkolnych należy zaliczyć:

- profilaktykę pedagogiczną, w tym głównie nauczanie problemowe i nauczanie w zespołach uczniowskich;
- diagnozę pedagogiczną, a w jej obrębie m. in. posługiwanie się takimi sposobami poznawania uczniów oraz kontroli i oceny wyników nauczania, jakie pozwalają na natychmiastowe wykrywanie powstających i narastających luk w wiadomościach i umiejętnościach każdego ucznia;
- terapię pedagogiczną, na którą składa się przede wszystkim wyrównywanie wykrytych wcześniej zaległości w zakresie opanowywanego przez uczniów materiału programowego poprzez indywidualizację nauczania na lekcji oraz w drodze organizowanych przez szkołę zajęć pozalekcyjnych w grupach wyrównawczych.

Do najbardziej efektywnej profilaktyki pedagogicznej polegającej na stosowaniu takich form i metod, które wpływają skutecznie na wzrost efektywności pracy szkoły, należy nauczanie problemowe.

Praca uczniów na lekcji w kilkusobowych zespołach nad określonymi problemami o charakterze praktycznym lub teoretycznym powoduje wzrost zainteresowania nauką, wdraża ich do wspólnego przezwyciężania trudności, stwarza liczne okazje do wymiany poglądów, wyrabia krytycyzm myślenia, uczy racjonalnych metod planowania i organizacji wysiłków.

Ważną rolę spełnia diagnoza pedagogiczna, która nie ogranicza się tylko do sprawdzania i oceniania stanu wiedzy ucznia, lecz stara się wyjaśnić genezę takiego stanu, oraz przewidzieć jego dalszy rozwój. Podstawą diagnozy pedagogicznej są indywidualne rozmowy nauczycieli z uczniami i ich rodzicami, przygodne i ciągłe obserwacje uczniów, wywiady środowiskowe, badania testowe oraz organizowane co dwa-trzy tygodnie zebrania nauczycieli. Opiekun klasy powinien ponadto prowadzić na bieżąco dziennik obserwacji pedagogicznych w odniesieniu do każdego wychowanka. Znajomość tych danych umożliwia nauczycielom racjonalną indywidualizację pracy dydaktyczno-wychowawczej zarówno na lekcji, jak i podczas

zajęć pozalekcyjnych. Nauczyciele powinni również przeprowadzać w różnych formach kontrolę i ocenę wyników nauczania, aby możliwie szybko wykrywać braki w zakresie opanowania treści programowych. Zestawienie wyników w odpowiednie tabele według rodzajów popełnianych błędów stanowi punkt wyjścia do analizy efektywności własnej pracy przez nauczycieli i zastosowania na tej podstawie odpowiednich środków metodycznych w celu zlikwidowania ewentualnych niedociągnięć tej pracy. Jedną z form diagnozy pedagogicznej są systematyczne zebrania tzw. rad klasowych, tzn. zebrania wszystkich nauczycieli pracujących z uczniami danej klasy.

Zasadniczym celem tych zebrań jest możliwie wszechstronna analiza postępów w nauce oraz zachowania uczniów. Zdobyte tą drogą informacje o uczniach stanowią podstawę indywidualizowania pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Dużą rolę w celu likwidowania niepowodzeń szkolnych odgrywa terapia pedagogiczna.

Terapia pedagogiczna może być stosowana indywidualnie bądź zbiorowo. Nauczyciel znając braki w zakresie opanowania materiału nauczania przez poszczególnych uczniów, posługuje się różnymi formami pracy w celu usunięcia tych braków. Może on polecić uczniom wykonanie odpowiednio zindywidualizowanych prac domowych, prowadzić indywidualne konsultacje, uzgadniać z rodzicami linię oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Jeżeli te sposoby pracy indywidualnej nie pomogą wówczas nauczyciel powinien skierować ucznia do odpowiedniej grupy rówieśniczej.

Wskazane jest, aby zajęcia w grupach wyrównawczych odbywały się po lekcjach na terenie szkoły. W grupach tych uczniowie powinni pracować samodzielnie pod kierunkiem nauczyciela. Celem tych zajęć jest zlikwidowanie ujawnionych u poszczególnych uczniów opóźnień w nauce.

Istotną rolę w zwalczaniu niepowodzeń szkolnych dzieci odgrywa również pedagog szkolny. Pedagog szkolny jest dla uczniów osobą, która pomaga im w rozwiązywaniu problemów szkolnych i rodzinnych.

Można wymienić pięć głównych, złożonych grup zadań, jakie należą do pedagoga szkolnego:

- współdziałanie w organizowaniu procesów dydaktycznych,
- praca opiekuńczo-wychowawcza,
- współdziałanie z dyrekcją szkoły w zakresie kształtowania kultury pedagogicznej

rodziców,

- organizowanie i koordynowanie pracy opiekuńczo-wychowawczej w środowisku,
- działalność naukowa.

Dla uczniów wykazujących niepowodzenia szkolne, po dokonaniu dokładnych badań diagnostycznych pedagog szkolny organizuje grupy wyrównawcze, czuwa nad przebiegiem pracy i nad osiągnięciami dzieci z deficytami rozwojowymi lub z lukami w wiadomościach.

Ważną rolę w procesie likwidacji niepowodzeń szkolnych odgrywa również psycholog szkolny. Do jego zadań w szczególności należą:

- badania diagnostyczne,
- organizowanie bądź prowadzenie różnego rodzaju form terapii psychologicznej dla uczniów,
- prowadzenie doradztwa psychologicznego dla uczniów, rodziców i nauczycieli,
- współpraca z pedagogiem szkolnym, rodzicami i nauczycielami w celu likwidowania wszelkich niepowodzeń, zaburzeń rozwojowych oraz organizowanie różnych form pomocy w szkole jak i poza nią.

Pedagog szkolny i psycholog ściśle ze sobą współpracują, swoje zadania realizują we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi jak również z innymi poradniami specjalistycznymi.

W dużej mierze dzieciom, które mają problemy w nauce pomagają bezpośrednio rodzice. Są to najczęściej matki, które pomagają przy odrabianiu lekcji, sprawdzają prace domowe.

W miarę pogłębiania się trudności rodzice starają się stosować różne zakazy, kary sądząc, że to pomoże. Taki tok myślenia jest błędny, ponieważ bez pomocy osoby starszej dziecko samo sobie nie poradzi.

Dziecku z niepowodzeniami szkolnymi powinna pomagać zarówno szkoła jak i rodzice, ponieważ współpracując razem ze sobą mogą odnieść pozytywne efekty. Zabiegi profilaktyczne mają nie dopuszczać do powstania błędów metodycznych. Błędem nauczyciela wynikającym z nieznamomości uczniów powinny zapobiegać czynności diagnostyczne, natomiast celem zabiegów terapeutycznych jest zapewnienie odpowiedniej opieki tym uczniom opóźnionym. Którzy nie potrafią bez pomocy nauczycieli przezwyciężyć trudności napotykanym w nauce szkolnej.

Bibliografia:

Kupisiewicz Cz. „Podstawy dydaktyki ogólnej”, Warszawa 1996, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”

Kupisiewicz Cz. „Niepowodzenia dydaktyczne”, Warszawa 1972, PWN

Konopnicki J. „Powodzenia i niepowodzenia szkolne”, Warszawa 1966, PZWS

Spionek H. „Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne”, Warszawa 1985, PWN

opracowała

Edyta Mantykiwicz